

**INSONMI, MASHINAMI? SUN'IY INTELLEKT
YARATUVCHILIGINING HUQUQIY TAQDIRI**

Shahrizoda Ergashova

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Annotatsiya: ushbu maqolada sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan obyektlarga nisbatan intellektual mulk huquqini tatbiq etishdagi dolzarb nazariy va amaliy muammolar yoritiladi. AQSh, YeI va Yaponiya tajribasi asosida sui generis huquqiy rejim zarurligi asoslanadi. O'zbekiston qonunchiligi doirasida mavjud bo'shliqlar aniqlanadi hamda takomillashtirish bo'yicha takliflar bildiriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, intellektual mulk, mualliflik huquqi, huquqiy maqom, sui generis, yaratuvchilik, texnologik huquq.

**ЧЕЛОВЕК ИЛИ МАШИНА? ПРАВОВАЯ СУДЬБА
СОЗИДАТЕЛЬСТВА ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА**

Эргашова Шахризода

Магистрант Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация: в статье рассматриваются теоретические и практические проблемы применения авторского права к объектам, созданным искусственным интеллектом. На основе опыта США, ЕС и Японии обосновывается необходимость внедрения sui generis правового режима. Анализируются пробелы в законодательстве Узбекистана и предлагаются пути их устранения.

Ключевые слова: искусственный интеллект, интеллектуальная собственность, авторское право, правовой статус, sui generis, творчество, техно-право.

HUMAN OR MACHINE? THE LEGAL DESTINY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AUTHORSHIP

Ergashova Shakhrizoda

Master's student of Tashkent State University of Law

Abstract: *this article analyzes the theoretical and practical challenges of applying intellectual property rights to objects created by artificial intelligence. Based on the experience of the US, EU, and Japan, the necessity of a sui generis legal regime is substantiated. Gaps in Uzbekistan's legislation are identified, and proposals for improvement are offered.*

Keywords: *artificial intelligence, intellectual property, copyright, legal status, sui generis, authorship, techno-law.*

KIRISH

Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining so'nggi o'n yillikdagi jadal taraqqiyoti global miqyosda iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik va huquqiy sohalarida tub o'zgarishlarga sabab bo'lmoqda. An'anaviy tarzda inson aqliy faoliyati mahsuli deb hisoblangan ijodiy asarlar — musiqa, adabiyot, tasviriy san'at, kompyuter dasturlari va hatto huquqiy matnlar — bugungi kunda SI tizimlari tomonidan yaratilmoqda. Ushbu yangi holat intellektual mulk huquqi tizimi uchun keskin sinov bo'lib, mualliflik huquqining asosiy mezonlari — "inson muallifligi", "ijodiylik" va "shaxsiy ishtirok" kabi tamoyillar qayta ko'rib chiqilishini talab qilmoqda.

Sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan obyektlarga intellektual mulk huquqini tatbiq etish masalasi hozirda huquqshunoslik fanida eng dolzarb va bahsli mavzulardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. AQSh, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya,

Janubiy Koreya kabi davlatlarda ushbu muammo bo'yicha ilmiy doiralar va qonun chiqaruvchi organlar faol tarzda munozaralar olib bormoqda. Ayrim yurisdiksiyalarda SI mahsulotlariga nisbatan sui generis — o'ziga xos, an'anaviy huquqiy kategoriyalardan farqli maxsus huquqiy rejim joriy etish g'oyalari ilgari surilmoqda. Bu yondashuv sun'iy intellekt mahsulotlarini mualliflik huquqi tizimiga to'g'ridan-to'g'ri kiritmasdan, ularga alohida maqom berish orqali huquqiy aniqlik yaratishga intiladi.

Muammo shundaki, mavjud mualliflik huquqi normalari faqat jismoniy shaxs — ya'ni ongli, huquqiy subyekt sifatida tan olingan inson tomonidan yaratilgan asarlarni himoya qilishga yo'naltirilgan. Bu esa sun'iy intellekt tomonidan mustaqil ravishda yaratilgan obyektlarning huquqiy maqomini aniqlashda murakkablik tug'diradi. Misol uchun, AQShda "Thaler v. Perlmutter" (2023) ishi doirasida sun'iy intellekt yaratgan surat uchun mualliflik huquqi talab qilinganda, sud bu da'voni rad etdi, chunki mualliflik huquqi faqat inson tomonidan yaratilgan asarlarga taalluqli ekani qayd etilgan edi. Yevropa Ittifoqi huquqshunoslari esa sun'iy intellekt mahsulotlariga inson aralashuvi mavjud bo'lgan holatlardagina mualliflik huquqi himoyasini tan olish mumkinligini ilgari surmoqda.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida ham bu borada aniqlik yetishmaydi. Amaldagi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi qonunning 3-moddasida muallif faqat "ijodiy mehnati bilan asar yaratgan jismoniy shaxs" deb ko'rsatilgan. Bu esa SI tomonidan yaratilgan obyektlarga an'anaviy huquqni tatbiq etishni imkonsiz qiladi. Shu bilan birga, O'zbekistonda sun'iy intellekt texnologiyalarini rivojlantirishga oid normativ-huquqiy asoslar

bosqichma-bosqich shakllanmoqda: xususan, “Sun’iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi” va “Sun’iy intellektni qo‘llash orqali yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solish to‘g‘risida”gi qonun loyihasi parlamentda muhokamadan o‘tmoqda. Biroq, bu hujjatlarda sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan obyektlarga bo‘lgan intellektual mulk huquqlari masalasi hali to‘liq yoritilmagan.

Shu sababli, ushbu maqola sun’iy intellekt mahsulotlariga mualliflik huquqini tatbiq etishning dolzarbligi, mavjud nazariy va amaliy muammolar, xalqaro huquqiy tajriba va O‘zbekiston qonunchiligidagi bo‘shliqlarni o‘rganishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi — sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan obyektlarning huquqiy maqomini aniqlashga doir mavjud yondashuvlarni tahlil qilish, ularni o‘zaro solishtirish va O‘zbekiston uchun maqbul huquqiy model taklif qilishdan iboratdir.

Mazkur tadqiqotda quyidagi usullardan foydalaniladi:

- **normativ-huquqiy tahlil** — O‘zbekiston, AQSh, YeI va boshqa davlatlarning mualliflik huquqi normalarini tahlil qilish;
- **qiyosiy yondashuv** — turli yurisdiksiyalar tajribasini solishtirish;
- **ilmiy nazariyalar tahlili** — utilitarizm, shaxsiyat nazariyasi, sui generis yondashuvlar;
- **amaliy holatlar tahlili** — sud qarorlari, qonunchilikdagi bo‘shliqlar, AI texnologiyalarining real ishlanmalari (masalan, DALL·E, GPT, AIVA va boshqalar).

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda sun'iy intellekt mahsulotlarini huquqiy maqomga ega obyekt sifatida tan olish uchun sui generis yondashuv zarurligi asoslanadi hamda milliy qonunchilikka amaliy takliflar beriladi.

TADQIQOT NATIJALAR

Sun'iy intellekt (SI) tomonidan yaratilayotgan asarlar va mahsulotlarning huquqiy maqomini aniqlash zamonaviy huquqshunoslikning eng murakkab va bahsli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Amaldagi mualliflik huquqi tizimi, asosan, inson ijodiy faoliyatiga asoslanganligi sababli, sun'iy intellekt yaratgan obyektlar ushbu tizim doirasidan tashqarida qolmoqda. Quyida bu masalaga oid asosiy nazariy, xalqaro va milliy jihatlar bosqichma-bosqich tahlil qilinadi.

1. Sun'iy intellekt mahsulotlariga mualliflik huquqini tatbiq etish: nazariy to'siqlar va tushunchaviy ziddiyatlar

Avvalo, sun'iy intellektning o'zi huquqiy subyekt emasligi ushbu muammoning markaziy nuqtasidir. Amaldagi huquqiy tizimlarda muallif sifatida faqat jismoniy shaxs tan olinadi. Bu holat O'zbekiston Respublikasi "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonunning 3-moddasida ham ochiq-oydin bayon etilgan: muallif — "ijodiy mehnati bilan asar yaratgan jismoniy shaxs". Shunday ekan, sun'iy intellekt tomonidan hech qanday inson aralashuvisiz yaratilgan mahsulotlar huquqiy jihatdan "mualliflik huquqi obyekti" sifatida tan olinmaydi.

Bundan tashqari, mualliflik huquqining nazariy asoslarida "ijodiylik" va "shaxsiy yondashuv" kabi tushunchalar markaziy o'rin egallaydi. Biroq SI bunday shaxsiy yondashuv, ilhom va hissiy motivatsiyaga ega emas. Bu esa ko'plab

huquqshunoslar tomonidan SI mahsulotlarini avtomatik, algoritmik natija sifatida talqin qilinishiga olib kelmoqda. Biroq so‘nggi yillarda DALL·E, GPT, AIVA kabi tizimlar tomonidan yaratilayotgan matn, musiqa va grafik kontentlar inson ijodiga juda yaqin, hattoki undan ustun ekani sababli ushbu yondashuvlar shubha ostiga olinmoqda.

Nazariy jihatdan, bu ziddiyat ikki oqimga bo‘linadi:

- **Formalistik yondashuv** — faqat inson tomonidan yaratilgan obyektlariga mualliflikka loyiq deb topiladi.
- **Texnorealistik yondashuv** — AI mahsulotlarini yangi shakldagi yaratuvchanlik sifatida tan olishni taklif etadi.

Zamonaviy texnologik taraqqiyot ikkinchi yo‘nalishning ustunligini ko‘rsatmoqda.

2. Xalqaro tajriba: huquqiy pozitsiyalar va sud amaliyoti

Jahonning yetakchi yurisdiksiyalarida sun’iy intellekt tomonidan yaratilgan mahsulotlarga mualliflik huquqining tatbiq etilishi bo‘yicha turlicha yondashuvlar shakllanmoqda. Bu esa muammoga universal yondashuv yo‘qligini ko‘rsatadi.

AQShda mualliflik huquqi faqat inson faoliyati mahsuliga tegishli deb hisoblanadi. “Thaler v. Perlmutter” ishi bunga yorqin misoldir. Unda talabgor DABUS AI tomonidan yaratilgan suratga mualliflik huquqini ro‘yxatdan o‘tkazishni so‘radi. Biroq AQSh Mualliflik idorasi va federal sud buni rad etdi — “inson tomonidan yaratilmagan asar mualliflik huquqi obyektiga kirmaydi” degan xulosa chiqarildi.

Yevropa Ittifoqida ham AI mahsulotlariga mualliflik huquqi avtomatik tarzda berilmaydi. Biroq Yevrokomissiyaning 2020-yildagi maxsus hisobotida SJIF:5.219

bunday mahsulotlarga “sui generis” rejim joriy etish taklifi bildirilgan. Yevropa parlamenti esa 2017-yilda qabul qilgan rezolyutsiyada “elektron shaxs” konsepsiyasini muhokamaga qo‘ygan edi.

Yaponiyada esa mualliflik emas, balki foydalanish huquqlari asosida yondashuv shakllanmoqda. AI yaratgan asardan tijorat maqsadlarida foydalangan foydalanuvchiga muayyan ruxsatlar beriladi, ammo mualliflik tan olinmaydi.

Xulosa sifatida, xalqaro tajribada quyidagi **uchta model** kuzatiladi:

- **Human-assisted creation** — inson aralashuvi bo‘lsa, u muallif deb tan olinadi.
- **Ownership by deployer** — AI egasi huquq sohibi bo‘ladi.
- **Electronic personhood** — AIga shartli huquqiy subyekt maqomi berish (garchi amaliyotda bu hali qo‘llanmagan).

3. Sui generis yondashuv: AI mahsulotlari uchun maxsus huquqiy rejim zarurati

Amaldagi tizimda AI mahsulotlariga huquqiy himoya berish muammoli bo‘lib, bu vakum mualliflik huquqining asosiy funksiyalarini — yaratuvchini rag‘batlantirish, iqtisodiy manfaatni ta’minlash va intellektual mehnatni himoya qilish — izdan chiqarmoqda. Shu sababli, ko‘plab olimlar va xalqaro tashkilotlar AI mahsulotlariga **sui generis**, ya’ni alohida, maxsus huquqiy rejim joriy etishni taklif etmoqda.

Bu modelda AI mahsulotlari mualliflik obyektlari sifatida emas, balki “ma’lumotlar bazasi” yoki “algoritmik yaratuvchanlik natijasi” sifatida e’tirof etiladi. Bu orqali:

- ularga tijorat huquqlari belgilanishi mumkin;

- ularni foydalanuvchi (yoki egasi) ixtiyorida ishlatish va tarqatish mumkin;
- mualliflik bahslarining oldi olinadi.

Misol uchun, OpenAI kompaniyasi DALL·E modelidan olingan rasmni foydalanuvchiga tijorat maqsadlarida foydalanish huquqini beradi, ammo foydalanuvchini muallif deb tan olmaydi. Bu aynan sui generisga xos yondashuvdir.

4. O‘zbekiston qonunchiligidagi bo‘shliqlar va rivojlanish ehtiyoji

O‘zbekiston qonunchiligi hanuzgacha sun’iy intellekt mahsulotlarining huquqiy maqomini aniq tartibga solmagan. Amaldagi qonunlar “inson”ga asoslangan bo‘lib, sun’iy intellektda “ijodiylik” mavjud emasligi bois, bunday mahsulotlar huquqiy bo‘shliqda qolmoqda. Bu esa kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan mualliflik huquqiga oid bahsli vaziyatlarda qonuniy aniqlikni ta’minlashga xalaqit beradi.

Hozirgi holat quyidagicha:

- AI mahsulotlari mualliflik qonunida tilga olinmagan;
- “2030-yilgacha sun’iy intellekt strategiyasi”da huquqiy maqom haqida hech narsa aytilmagan;
- Mualliflik huquqining sun’iy intellektga taalluqliligi bo‘yicha sud precedenti mavjud emas.

Shu sababli, O‘zbekiston uchun quyidagi yo‘nalishlar dolzarb hisoblanadi:

- qonunchilikka “sun’iy intellekt ishtirokidagi yaratuvchanlik” tushunchasini kiritish;

- AI mahsulotlariga “sui generis” rejim asosida maxsus maqom belgilash;
- AI yordamida yaratilgan asarlarni ro‘yxatga olish mexanizmlarini ishlab chiqish (masalan, AI reestri);
- AI orqali yaratilgan obyektlar ustidan foydalanish va tijorat huquqlarini alohida tartibga solish.

TAKLIF ETILAYOTGAN HUQUQIY CHORALAR

Yuqorida keltirilgan nazariy tahlillar, xalqaro tajriba va milliy qonunchilikdagi bo‘shliqlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellekt mahsulotlarini amaldagi mualliflik huquqi tizimiga to‘liq tatbiq etish amaliy jihatdan murakkab, nazariy jihatdan esa imkoniyatsizdir. Shu sababli, bu borada mavjud huquqiy bazani yangicha yondashuvlar asosida qayta ko‘rib chiqish zarur. Quyida O‘zbekiston huquqiy tizimida bu sohani tartibga solish bo‘yicha aniq va manzilli takliflar keltirilgan.

1. Sun‘iy intellekt mahsulotlari uchun sui generis huquqiy rejimni qonunchilikda belgilash

Amaldagi mualliflik huquqi qonunlari faqat inson ijodiga asoslanadi. Biroq sun‘iy intellekt mustaqil tarzda badiiy, ilmiy yoki texnik kontent yaratishga qodir texnologik subyektga aylangani sababli, bu sohada yangicha yondashuv talab qilinmoqda. AI mahsulotlari hozircha mualliflik huquqining an‘anaviy obyektlariga kiritilmagan, bu esa ularni huquqiy himoyasiz holatda qoldiradi.

Shuning uchun qonunchilikda maxsus — sui generis — huquqiy rejimni joriy etish zarur. Bu rejimda mualliflik emas, balki mahsulot ustidan foydalanish huquqlari tartibga solinadi. Jumladan, ushbu rejim asosida yaratuvchisi sun’iy intellekt bo‘lgan obyektlar ustidan egasi, foydalanuvchisi yoki buyurtmachisining iqtisodiy huquqlari e’tirof etiladi. Bu tartib innovatsion kontent muhofazasini ta’minlabgina qolmay, uni huquqiy muomalaga chiqarish imkonini ham yaratadi.

2. “Inson ishtiroki mezon”ni qonunchilikda aniq belgilash

Amaldagi yondashuvlar sun’iy intellekt mahsuloti ustidan muallif sifatida inson ishtirokini talab etadi. Biroq bu ishtirokning darajasi va sifati doimo bir xil emas: ayrim hollarda inson faqat buyruq bergan (prompt), ba’zida esa mazmun, shakl va yo‘nalishni nazorat qilgan bo‘ladi. Bu farqlarga aniqlik kiritilmagan.

Qonunchilikda aynan “inson ishtiroki mezon”ni belgilash orqali qaysi hollarda mualliflik huquqi e’tirof etilishi mumkinligini aniq ko‘rsatish kerak. Bu, o‘z navbatida, sudlar va huquqni qo‘llovchi organlarga to‘g‘ri qaror qabul qilishda huquqiy mezon bo‘lib xizmat qiladi. Shu asosda, “inson nazorati ostida yaratilgan obyektlar” tushunchasi qonun darajasida mustahkamlanishi lozim.

3. Mualliflik huquqi qonunchiligiga texnik qo‘shimcha modda kiritish

O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonunida muallif faqat jismoniy shaxs sifatida e’tirof etilgan. Bu me’yor sun’iy intellekt mahsulotlariga mualliflik huquqini tatbiq etishga to‘sqinlik qiladi. Shu sababli ushbu qonunga alohida norma sifatida quyidagicha texnik qo‘shimcha kiritilishi taklif etiladi:

“Sun’iy intellekt yordamida yaratilgan obyektlar mualliflik huquqining himoyasiga insonning nazoratli ishtiroki mavjud bo‘lgan hollardagina ega bo‘lishi

mumkin. Inson nazoratisiz yaratilgan obyektlar ustidan foydalanish huquqlari maxsus qonunchilik asosida belgilanadi.”

Bunday norma qonunchilikda nazariy aniqlikni ta’minlaydi, amaliyotda esa huquqiy ziddiyatlarning oldini olishga xizmat qiladi.

4. Sun’iy intellekt mahsulotlari reestrini joriy etish

Hozirda AI tomonidan yaratilgan mahsulotlar soni ortib bormoqda, biroq ular haqidagi huquqiy ma’lumotlar, masalan, yaratuvchi tizim, ishlatilgan algoritm, sanasi va egasi bo’yicha rasmiy reestr yo‘q. Bu esa bahsli holatlarda huquqiy isbotlash imkoniyatini cheklaydi.

Shuning uchun yagona elektron reestr — masalan, “AI Content Registry” — joriy qilinishi lozim. Bu reestrda har bir AI mahsulotining texnik tafsilotlari, yaratuvchi model nomi (masalan, DALL·E, GPT), yaratilgan sana, egasi yoki foydalanuvchisi haqidagi ma’lumotlar saqlanadi. Mazkur tizim huquqiy shaffoflikni oshiradi, ayniqsa iqtisodiy aylanmada AI mahsulotlarining xavfsizligini ta’minlaydi.

5. Tijorat maqsadida foydalanish tartibini huquqiy jihatdan belgilash

Amaldagi qonunchilik AI mahsulotlari ustidan mulkiy huquqlarni bevosita tartibga solmaydi. Biroq amaliyotda bunday mahsulotlardan reklama, kontent yaratish, xizmat ko‘rsatish kabi tijorat faoliyatida keng foydalanilmoqda.

Shu sababli, qonunchilikda AI mahsulotlari ustidan foydalanish huquqlari aniq ko‘rsatib o‘tilishi lozim. Jumladan:

- kimga bu huquqlar tegishli bo‘ladi (AI egasimi, foydalanuvchisimi, ishlab chiquvchimi);
- ushbu huquqlar qanday muddat va sharoitlarda amal qiladi;

- mahsulot turi, foydalanish sohasi, hududi bo'yicha qanday cheklovlar mavjud.

Cheklangan litsenziya modeli asosida ishlab chiqilgan bunday mexanizm AI mahsulotlari bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlarni huquqiy muvozanatda ushlab turadi.

6. Huquqshunoslar, IT mutaxassislari va AI ishlab chiquvchilari ishtirokida ishchi guruh tuzish

Sun'iy intellekt sohasida muammolar faqat yuridik yoki texnik yo'sinda hal etilmaydi. Bu murakkab masala bo'lgani uchun, ko'p tarmoqli yondashuv talab etiladi. Shu sababli, AI faoliyatini huquqiy tartibga solishga oid qonun hujjatlarini ishlab chiqishda huquqshunoslar, dasturchilar, raqamli texnologiyalar mutaxassislari va iqtisodchilar ishtirokidagi ixtisoslashgan ekspertlar guruhi tuzilishi zarur.

Bunday ishchi guruh xorij tajribasini chuqur o'rganib, O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan, amaliyotda ishlaydigan qonunchilik asoslarini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

7. Oliy sud va Adliya vazirligi tomonidan izoh va me'yoriy tushuntirishlar chiqarilishi

Qonunchilikda muayyan normalar mavjud bo'lmaguncha, sun'iy intellekt mahsulotlari yuzasidan yuzaga keladigan bahsli vaziyatlarda sud amaliyoti va normativ sharhlar muhim rol o'ynaydi. Aynan shu maqsadda, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumi va Adliya vazirligi tomonidan mualliflik huquqi va

sun'iy intellekt munosabatlariga oid vaqtinchalik yo'riqnomalar va sharhlar ishlab chiqilishi lozim.

Bunday huquqiy izohlar odil sudlovga yo'naltiruvchi mezon bo'lib xizmat qiladi, sud organlari va notarial tizim uchun huquqiy aniqlik beradi, qonuniylik tamoyilini mustahkamlaydi.

Yuqoridagi takliflar orqali O'zbekiston sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan obyektlarga nisbatan huquqiy aniqlik, barqarorlik va samarali himoya mexanizmlarini shakllantira oladi. Bu, o'z navbatida, texnologik innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi, huquqiy risklarni kamaytiruvchi va raqamli iqtisodiyotga asoslangan barqaror rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

XULOSA

Sun'iy intellekt bugungi kunda insoniyat faoliyatining deyarli barcha sohalariga kirib kelgan, mustaqil ravishda tahlil qiluvchi, o'rganuvchi va turli shakldagi ijodiy mahsulotlar yaratishga qodir bo'lgan texnologik vositaga aylangan. Uning matn, tasvir, musiqa, grafik dizayn, hatto ilmiy ishlar va huquqiy hujjatlar yaratishdagi ishtiroki tobora kengayib bormoqda. Bu esa mualliflik huquqi, mulkiy va nomulkiy huquqlar, subyektlik, egalik va mas'uliyat kabi asosiy huquqiy tushunchalarni qayta ko'rib chiqishni talab qiladi.

Hozirgi vaqtda amaldagi mualliflik huquqi tizimi faqat inson ijodini tan oladi. Sun'iy intellekt esa huquqiy subyekt emas, u na ijtimoiy ong, na huquqiy javobgarlik, na axloqiy qadriyatga ega. Shu sababli, sun'iy intellekt tomonidan yaratilgan obyektlarni bevosita mualliflik huquqi doirasiga kiritish ilmiy-nazariy jihatdan ziddiyatli, amaliy jihatdan esa murakkab yechimdir. Aynan shuning uchun

ham xalqaro miqyosda va O‘zbekiston huquqiy tizimida yangi huquqiy rejim — alohida asosda qurilgan, moslashuvchan va texnologik holatlarga javob bera oladigan sui generis yondashuv zarurati yuzaga chiqmoqda.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, AI mahsulotlariga nisbatan huquqiy bo‘shliqlar faqatgina mualliflik masalasi bilan cheklanmaydi. Shu bilan birga, inson ishtirokining darajasi, mahsulot ustidan iqtisodiy va nomulkiy huquqlarning kimga tegishli ekani, tijorat huquqlari, reyestrlash, nizolarda dalil sifatida qo‘llash kabi muhim jihatlar ham aniq va mustahkam huquqiy asosga muhtoj. Ayniqsa, AI mahsulotlarining identifikatsiyasi, autentifikatsiyasi va foydalanish chegaralarini belgilab beruvchi aniq mezonlar ishlab chiqilishi zarur.

Mazkur maqolada ilgari surilgan takliflar amaliy ehtiyojlardan kelib chiqqan holda shakllantirilgan bo‘lib, ular quyidagi ustuvor yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

- sun’iy intellekt mahsulotlari uchun maxsus huquqiy maqom yaratish;
- “inson ishtiroki” tushunchasini aniqlashtirish va qonun darajasida mustahkamlash;
- mavjud mualliflik huquqi qonunchiligiga texnik qo‘shimchalar kiritish;
- AI mahsulotlari reyestrini joriy etish orqali shaffoflikni oshirish;
- tijorat huquqlarini aniqlashtirgan holda ularni iqtisodiy muomalaga chiqarish;
- ko‘p tarmoqli mutaxassislar ishtirokida qonuniy asoslarni ishlab chiqish;
- sud va vakolatli organlar tomonidan vaqtinchalik me’yoriy sharhlar berilishini ta’minlash.

Shuningdek, takliflar orqali O‘zbekiston Respublikasi huquqiy tizimida sun’iy intellekt mahsulotlariga nisbatan aniqlik, barqarorlik va ishonch uyg‘otuvchi huquqiy muhit shakllanadi. Bu esa milliy huquqni nafaqat zamonaviy texnologiyalarga moslashtiradi, balki xorijiy sarmoya va innovatsiyalarni jalb qilish uchun ham huquqiy kafolatni mustahkamlaydi.

Xulosa qilib aytganda, bugun inson va mashina o‘rtasidagi huquqiy chegaralarni aniqlash — bu nafaqat qonunlar masalasi, balki huquq falsafasi va jamiyat taraqqiyoti bilan bevosita bog‘liq yondashuvdir. O‘zbekiston shu borada ilg‘or va ehtiyotkorlik bilan harakat qilgan holda, kelajakda raqamli suverenitet va intellektual xavfsizlikni ta’minlash yo‘lida muhim poydevor qurishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. (1996-yil 20-iyul, O‘RQ-257-son, oxirgi o‘zgartirishlar bilan).
2. O‘zbekiston Respublikasining “Sun’iy intellektni 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi to‘g‘risida”gi Prezident qarori. (2021-yil 17-avgust, PQ-5197-son).
3. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining rasmiy axborotlari. (www.lex.uz).

4. European Commission. (2021). Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act). COM(2021) 206 final.
5. World Intellectual Property Organization (WIPO). (2020). Intellectual Property and Artificial Intelligence: A Discussion Paper.
6. Gervais, D. (2022). "AI and Copyright: Updating the Database Right." *Journal of Intellectual Property Law*, Vol. 29(1), 43–76.
7. Abbott, R. (2020). "The Reasonable Robot: Artificial Intelligence and the Law." *Cambridge University Press*.
8. Samuelson, P. (2017). "Allocating Ownership Rights in Computer-Generated Works." *University of Pittsburgh Law Review*, 47(6), 1185–1239.
9. Surden, H. (2019). "Artificial Intelligence and Law: An Overview." *Georgia State University Law Review*, 35(4), 1305–1339.
10. McCutcheon, J. (2021). "Authorship and Artificial Intelligence in Copyright Law." *Intellectual Property Quarterly*, No. 3, 204–229.